

# تاریخ ادبیات کودکان و نوجوان در جهان

مؤلفان

دکتر آیه فتح با عمران

عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور

حسین یکان مهر

|                     |   |                                                                          |
|---------------------|---|--------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : | ذبیح‌نیا عمران، آسیه، ۱۳۴۸ -                                             |
| عنوان و نام پدیدآور | : | تاریخ ادبیات کودک و نوجوان در جهان/ آسیه ذبیح‌نیا عمران، حسین یگانه مهر. |
| مشخصات نشر          | : | یزد: هومان، ۱۳۹۱.                                                        |
| مشخصات ظاهری        | : | ۳۲۴ ص.                                                                   |
| شابک                | : | 978-600-92580-6-2                                                        |
| وضعیت فهرست نویسی   | : | فیبا                                                                     |
| موضوع               | : | ادبیات کودکان و نوجوانان -- تاریخ و نقد                                  |
| موضوع               | : | کودکان -- کتاب و مواد خواندنی                                            |
| شناسه افزوده        | : | یگانه مهر، حسین، ۱۳۵۲ -                                                  |
| رده بندی کنگره      | : | ۱۳۹۱۵۵۱۰۰۹ / آذ ۲                                                        |
| رده بندی دیویی      | : | ۸۰۸ / ۴۸                                                                 |
| شماره کتابشناسی ملی | : | ۳۰۶۲۵۵                                                                   |

تاریخ ادبیات کودک و نوجوان در جهان

شماره شابک: ۲-۶-۹۲۵۸۰-۶۰۰-۹۷۸

مؤلفان: دکتر آسیه ذبیح‌نیا عمران

حسین یگانه مهر

طراحی جلد: سید مهدی توکلی فرد

چاپ اول- زمستان ۱۳۹۱

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

حروفچینی، صفحه آرایی: انتشارات هومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: زیتون

انتشارات هومان: یزد - میدان مارکار-مجتمع تجاری آزادی - طبقه اول

صندوق پستی ۵۵۹-۸۹۱۶۵ تلفن: ۶۲۸۰۵۲۱، تلفکس: ۶۲۹۰۴۷۵

Web: www.hoomanpress.ir

## فهرست مطالب

|    |                                                             |
|----|-------------------------------------------------------------|
| ۱  | مقدمه.....                                                  |
|    | فصل اول.....                                                |
| ۵  | ادبیات کودک و نوجوان در جهان.....                           |
| ۵  | ادبیات کودک و نوجوان.....                                   |
| ۹  | نگاهی گذرا به گذشته و حال ادبیات کودک و نوجوان در جهان..... |
| ۱۲ | داستان در ادبیات کودک و نوجوان.....                         |
| ۱۶ | انواع ادبیات کودک و نوجوان.....                             |
| ۱۷ | ۱- ادبیات شفاهی و عامیانه.....                              |
| ۱۸ | ۱/۱- اسطوره‌ها و افسانه‌ها.....                             |
| ۲۰ | ۱/۱/۱- افسانه‌های عامیانه.....                              |
| ۲۰ | ۲/۱/۱- افسانه‌های حیوانات سخن‌گو.....                       |
| ۲۱ | ۳/۱/۱- افسانه‌های جادویی.....                               |
| ۲۱ | ۴/۱/۱- افسانه‌های فکاهی.....                                |
| ۲۲ | ۵/۱/۱- افسانه‌های حماسی.....                                |
| ۲۲ | ۶/۱/۱- افسانه‌های عاشقانه.....                              |
| ۲۳ | ۲- ادبیات ملی، ادبیات ناحیه‌ای، ادبیات جهانی.....           |
| ۲۳ | ۳- ادبیات نو و ادبیات کلاسیک.....                           |
| ۲۳ | ۴- ادبیات تطبیقی.....                                       |

|    |                                |
|----|--------------------------------|
| ۲۵ | ..... ۵- ادبیات مقابله‌ای..... |
|----|--------------------------------|

## «فصل دوم

|    |                                                                      |
|----|----------------------------------------------------------------------|
| ۲۷ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در جهان باستان.....                       |
| ۲۸ | ..... تمدن مصر باستان و ادبیات کودک و نوجوان.....                    |
| ۴۲ | ..... تمدن یونان باستان و ادبیات کودک و نوجوان.....                  |
| ۵۲ | ..... نقش فلانیه در آموزش کودک و نوجوان.....                         |
| ۵۳ | ..... هومر.....                                                      |
| ۵۵ | ..... هزیود.....                                                     |
| ۵۷ | ..... افسانه‌های ازوپ.....                                           |
| ۵۸ | ..... گزنوفون.....                                                   |
| ۵۹ | ..... گلچین ادبی یونان.....                                          |
| ۶۰ | ..... هزار و یک شب و ریشه‌ی یونانی آن.....                           |
| ۶۱ | ..... تمدن روم باستان (۱۴۶ ق.م.- ۵۲۹ م.) و ادبیات کودک و نوجوان..... |
| ۶۳ | ..... نویسندگان برجسته‌ی ...                                         |
| ۶۳ | ..... اووید.....                                                     |
| ۶۵ | ..... پلوتارک.....                                                   |
| ۶۶ | ..... چین باستان و ادبیات کودک و نوجوان.....                         |
| ۶۸ | ..... ادبیات حکمی برای کودک و نوجوان.....                            |
| ۶۸ | ..... کنفوسیوس.....                                                  |
| ۶۹ | ..... هند باستان و ادبیات کودک و نوجوان.....                         |
| ۷۳ | ..... ریشه‌ی اصلی هزار و یک شب.....                                  |
| ۷۴ | ..... بیدپای و افسانه‌ی او.....                                      |
| ۷۵ | ..... تمدن هیتی و ادبیات کودک و نوجوان.....                          |

|     |                                                              |
|-----|--------------------------------------------------------------|
| ۷۶  | ادبیات فنیقی و کودک و نوجوان.....                            |
| ۷۷  | تمدن عبری و ادبیات کودک و نوجوان.....                        |
|     | <b>«فصل سوم</b>                                              |
| ۷۹  | ادبیات کودک و نوجوان در قرون وسطی تا عصر بیداری (۱۶۰۰ م).... |
| ۸۰  | بخش اول: دوران سیاهی (قرن چهارم تا چهاردهم میلادی).....      |
| ۸۲  | ادبیات کودک و نوجوان در قرون وسطی.....                       |
| ۸۷  | سامانه‌ی آموزشی کودک و نوجوان در قرون وسطی.....              |
| ۹۰  | پاپ‌گرگوریوس و آثار او.....                                  |
| ۹۱  | وضعیت ادبیات کودک و نوجوان به‌طور خاص در قرون وسطی.....      |
| ۹۳  | ادبیات شفاهی در دوره‌ی میانه.....                            |
| ۹۵  | ادبیات لاتینی میانه.....                                     |
| ۹۵  | فول: رمانی تمثیلی برای نوجوانان.....                         |
| ۹۶  | فابل‌ها و طنزها از زبان حیوانات.....                         |
| ۹۸  | فابل منظوم «روباه».....                                      |
| ۹۹  | اشعار تمثیلی و تعلیمی برای مخاطب نوجوان.....                 |
| ۱۰۱ | سفرنامه‌ی مارکو پولو.....                                    |
| ۱۰۱ | داستان‌های کوتاه کودک و نوجوان در دوره‌ی میانه.....          |
| ۱۰۲ | حماسه‌ی رولان، حماسه‌ی مورد علاقه‌ی گروه کودک و نوجوان.....  |
| ۱۰۵ | سرود سید.....                                                |
| ۱۰۶ | رمان‌های مورد علاقه‌ی کودک و نوجوان در قرون وسطی.....        |
| ۱۰۹ | رمان حماسی آرتور شاه.....                                    |
| ۱۱۳ | درباره‌ی رمان آمادیس و خالق آن.....                          |
| ۱۱۸ | هون دو بُردو.....                                            |

|     |                                                            |
|-----|------------------------------------------------------------|
| ۱۱۹ | .....رمان مناسب نوجوانان در چین قرون وسطی                  |
| ۱۲۰ | .....رمانس‌های تعلیمی کودک و نوجوان                        |
| ۱۲۱ | .....کوئنتیلیانوس و آموزش کودک و نوجوان                    |
| ۱۲۲ | .....خوان رویت                                             |
| ۱۲۲ | .....اوضاع آموزش و ادبیات کودک و نوجوان در اتریش قرون وسطی |
| ۱۲۳ | .....ادبیات کودک و نوجوان در آلمان قرون وسطی               |
| ۱۲۶ | .....نوجوانان و ادبیات فتودالیم فرانسه                     |
| ۱۲۷ | .....کریستین دوپیزان و آموزش کودک و نوجوان                 |
| ۱۲۸ | .....سیر ادبیات داستانی کودک و نوجوان در سرزمین‌های عربی   |
| ۱۲۹ | .....بخش دوم: عصر بیداری (قرن چهاردهم و پانزدهم میلادی)    |
| ۱۳۰ | .....اهمیت منطق در آموزش و پرورش کودک و نوجوان             |
| ۱۳۴ | .....کودک و نوجوان در دوره‌ی رنسانس                        |
| ۱۳۵ | .....ادبیات کودک و نوجوان در قرن شانزدهم میلادی            |
| ۱۳۶ | .....تأثیر صنعت چاپ بر ادبیات کودک و نوجوان                |
| ۱۳۸ | .....نویسندگان مشهور در حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان        |
| ۱۳۸ | .....رابله: منتقد آموزش و پرورش سنتی                       |
| ۱۳۹ | .....سروانتس: خالق دون کیشوت                               |
|     | <b>فصل چهارم</b>                                           |
| ۱۴۲ | .....ادبیات کودک و نوجوان در قرن هفده و هجده میلادی        |
| ۱۴۶ | .....نویسندگان و اندیشمندان تأثیرگذار در عرصه‌ی ادبیات     |
| ۱۴۶ | .....یوهان آموس کمینوس (۱۶۷۰، ۱۵۹۲ م)                      |
| ۱۴۸ | .....لافونتن                                               |
| ۱۴۹ | .....شارل پرو: خالق قصه‌های پریان                          |

|     |                                                               |
|-----|---------------------------------------------------------------|
| ۱۵۲ | ..... قرن هجدهم میلادی                                        |
| ۱۵۲ | ..... جان نیوبری و نشر کتاب کودک                              |
| ۱۵۴ | ..... شکل‌گیری بنیان‌های نظری آموزش و پرورش                   |
| ۱۵۴ | ..... ژان ژاک روسو: خالق داستان تعلیمی کودک و نوجوان          |
| ۱۵۷ | ..... فروبل: پایه‌گذار کودکستان                               |
| ۱۵۹ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در انگلیس                          |
| ۱۵۹ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در فرانسه                          |
| ۱۶۰ | ..... هزار و یک شب و ادب در استان غرب                         |
| ۱۶۲ | ..... ژان ماری دو بومان                                       |
| ۱۶۳ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در آلمان                           |
| ۱۶۴ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در آمریکا                          |
| ۱۶۵ | ..... شروع داستان‌های فانتزی در آثار کودک و نوجوان            |
| ۱۶۸ | ..... دانیل دفو                                               |
| ۱۷۱ | ..... جانانان سویت: خالق سفرهای گالیور                        |
|     | <b>◀ فصل پنجم</b>                                             |
| ۱۷۵ | ..... نویسندگان و شاعران پیشرو کودک و نوجوان                  |
| ۱۷۸ | ..... ادبیات کودک و نوجوان غرب، تحت تأثیر ادبیات مشرق زمین    |
| ۱۷۹ | ..... نقش و جایگاه فانتزی در ادبیات کودک و نوجوان             |
| ۱۸۶ | ..... نظریه‌پردازان تعلیم و تربیت کودک و نوجوان در قرن نوزدهم |
| ۱۸۶ | ..... هربارت                                                  |
| ۱۸۷ | ..... ویلهلم راین                                             |
| ۱۸۸ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در حوزه‌ی اسکاندیناوی              |
| ۱۸۸ | ..... ادبیات کودک و نوجوان در روسیه                           |

|     |                                                         |
|-----|---------------------------------------------------------|
| ۱۸۹ | ادبیات کودک و نوجوان در انگلیس.....                     |
| ۱۹۰ | ادبیات کودک و نوجوان در فرانسه.....                     |
| ۱۹۰ | ادبیات کودک و نوجوان در استونی.....                     |
| ۱۹۱ | ادبیات کودک و نوجوان در ژاپن.....                       |
| ۱۹۲ | ادبیات کودک و نوجوان در مصر و کشورهای عربی.....         |
| ۱۹۳ | تأثیر اسرار بر ادبیات کودک و نوجوان.....                |
| ۱۹۳ | داستان‌های خانوادگی.....                                |
| ۱۹۳ | داستان‌های ماجراجویی.....                               |
| ۱۹۵ | آلمان و تأثیر شرق.....                                  |
| ۱۹۶ | شارلوت و امیلی برونته.....                              |
| ۱۹۷ | چارلز دیکنز.....                                        |
| ۱۹۸ | الکساندر دوما (پدر).....                                |
| ۲۰۰ | ویکتور هوگو.....                                        |
| ۲۰۱ | برادران گریم (یاکوب و ویلهلم).....                      |
| ۲۰۳ | هانس کریستین آندرسن: پدر افسانه‌های نو و پایه گذار..... |
| ۲۱۲ | چارلز دیکنز.....                                        |
| ۲۱۷ | کارلو کولودی.....                                       |
| ۲۲۲ | ژول ورن: پدر داستان‌های علمی-تخیلی کودک و نوجوان.....   |
| ۲۲۵ | لوئیس کارول.....                                        |
| ۲۲۷ | مارک تواین (=ساموئل کلمنت).....                         |
| ۲۳۵ | فرانسیس هاجسن برنت.....                                 |
| ۲۳۶ | رابرت لوئیس استیونسون.....                              |
| ۲۳۸ | ادبیات کودک و نوجوان در قرن بیستم.....                  |



|     |                                                         |
|-----|---------------------------------------------------------|
| ۲۳۹ | اعلامیه‌ی حقوق بشر و کودک و نوجوان.....                 |
| ۲۴۰ | دیدگاه‌های آموزش و پرورش نو و برخی اندیشمندان.....      |
| ۲۴۱ | جان دیوئی.....                                          |
| ۲۴۲ | کرشن اشتاینر.....                                       |
| ۲۴۲ | جنگ‌های جهانی و تأثیرات آن بر ادبیات کودک و نوجوان..... |
| ۲۴۶ | رشد چشم‌گیر فانتزی در قرن بیستم.....                    |
| ۲۵۰ | رمان کودک و نوجوان در قرن بیستم.....                    |
| ۲۵۱ | رشد ادبیات کودک و نوجوان در میان کشورهای عربی.....      |
| ۲۵۲ | قرن بیستم و ادبیات کودک و نوجوان در کشور ژاپن.....      |
| ۲۵۶ | ادبیات کودک و نوجوان در آلمان قرن بیستم.....            |
| ۲۵۶ | ادبیات کودک و نوجوان در روسیه.....                      |
| ۲۵۹ | جیمز ماتیوبری: خالق پیتربن.....                         |
| ۲۶۰ | جان آرنولد تالکین: خالق ارباب حلقه‌ها.....              |
| ۲۶۲ | انید بلایتون.....                                       |
| ۲۶۳ | الوین بروکس وایت: خالق رمان مدرن کودک.....              |
| ۲۶۵ | آنتوان دوست اگزوپری: خالق شازده کوچولو.....             |
| ۲۷۰ | ولادیمیر گریگوریویچ سوتیهف.....                         |
| ۲۷۱ | تئودور سیوس گیزل (=دکتر زیوس =دکتر سیوس =دکتر سوس)..... |
| ۲۷۳ | رولد دال.....                                           |
| ۲۷۵ | آسترید آنا امیلیا لیندگرن.....                          |
| ۲۷۸ | جانی روداری.....                                        |
| ۲۸۰ | لویزا می‌الکت.....                                      |
| ۲۸۳ | میشل آنده: خالق ادبیات فانتزی قرن بیستم.....            |

|     |                                                    |
|-----|----------------------------------------------------|
| ۲۸۴ | ..... شل سیلوراستاین                               |
| ۲۸۶ | ..... آنژیلیکی وارلا                               |
| ۲۸۷ | ..... مارتیز وادل                                  |
| ۲۸۸ | ..... لوئیس سکر                                    |
| ۲۹۰ | ..... اوزن تریویزاس: معجزه گر ادبیات کودک و نوجوان |
| ۲۹۱ | ..... امیلی رودا                                   |
| ۲۹۲ | ..... دیوید آلموند                                 |
| ۲۹۳ | ..... کورنلیا فونکه                                |
| ۲۹۵ | ..... ماریا گریپه                                  |
| ۲۹۶ | ..... ادگار آلن پو                                 |
| ۲۹۷ | ..... مارسل پروست                                  |
| ۲۹۸ | ..... رویکردهای اخیر ادبیات کودک و نوجوان          |
| ۳۰۱ | ..... منابع و مآخذ                                 |

## مقدمه

با وجود اختلاف در میان تمدن‌های مختلف، شکل‌گیری ادبیات از یک الگوی ثابت پیروی می‌کند. سرآغاز ادبیات کودک و نوجوان در همه‌ی تمدن‌های بشری در روزگار باستان، روایات شفاهی بوده است که از بخش‌های مختلف داستان، ترانه، افسانه و... ترکیب یافته بود. در این دوره، چیزی به نام ادبیات کودک و نوجوان به صورت مشخص و مجزا وجود نداشته است. کودکان و نوجوانان از روایات بزرگسالان استفاده می‌کردند و به اندازه‌ی فهم خود لذت می‌بردند و تنها تفاوت ادبیات کودک با بزرگسال، این بود که در برخی از فرهنگ‌ها، به لحاظ مسایل اخلاقی برای استفاده‌ی کودک در بخش‌هایی از این روایات عامیانه محدودیت‌هایی قایل می‌شدند.

ادبیات شفاهی اعم از لالایی‌ها، متل‌ها، ترانه‌ها و افسانه‌ها سینه به سینه که در میان همه‌ی جوامع بشری در جریان بوده است، مهم‌ترین بخش از مواد آموزشی و ادبی اقوام مختلف را تشکیل می‌دهد به گونه‌ای که در دوران‌های بعد، همین ترانه و متل‌ها، اساس متون ادبی و رمان‌های دوران بیداری فرهنگی در کشورها شد.

در مرحله دوم، ادبیاتی برای کودک و نوجوان پدید آمد که این نوع ادبیات بیشتر جنبه‌ی آموزشی داشت تا ادبی و نیز رویکرد کشورهای جهان در این زمینه متفاوت بود. در هر سرزمین، دولت‌مردان برای توسعه‌ی آموزش و فرهنگ شهروندان خود، برنامه‌ای خاص را دنبال می‌کردند، از آن‌جا که بخشی از جمعیت هر کشور را گروه سنی کودک و نوجوان تشکیل می‌دهد. نوع آموزشی که برای کودک در سرزمین‌های مختلف در نظر می‌گرفته‌اند، بستگی تام به نگرش آنان نسبت به شخصیت کودک و نوجوان دارد. در روم باستان، نوجوانان را برای مناصب سیاسی و سخنوری پرورش می‌دادند هم چنین یکی از اهداف آنان تربیت جنگجویان خشن و بی‌رحم بوده است. این نگرش در تمدن‌های شرقی به صورت تهذیب نفس و تربیت انسان‌های نیک پندار جلوه می‌نماید؛ به هر صورت در هر یک از این جوامع، متون ادبی و مواد آموزشی متناسب با اهداف مورد نظر و سیاست کلی حاکم بر جامعه انتخاب می‌شده است.

مرحله سوم شکل‌گیری ادبیات در جهان، دستخوش سه عامل: تهاجم، اقتباس و ترجمه بوده است. ادبیات کودک و نوجوان نیز از این رهگذر بی‌نسیب نماند. یک سوی این پیوستار غنای ادبی کشورهای فرادست بود و در کنار این وضعیت، در کشورهایی که قرن‌ها تحت سلطه‌ی استعمار بوده‌اند، کودک و نوجوان دارای نوعی ادبیات شدند که از دوران استعمار برجای مانده است و هیچ‌گونه تناسبی با نیازها و علاقه‌مندی کودک و نوجوان این سرزمین‌ها ندارد؛ مانند ادبیاتی که ماجراجویان اسپانیایی و پرتغالی با خود به سرزمین‌های آمریکای لاتین بردند و آثار ادبی فرانسوی و انگلیسی که در

میان کودکان و نوجوانان کشورهای استعمارزده‌ی افریقایی و آسیایی هنوز رواج دارد.

نکته‌ی بنیادین تأمل در مورد این مرحله این است که با پدیدار شدن موج ترجمه و اقتباس، غنای فرهنگ مشرق زمین، منبع تغذیه‌ی متون ادبی برای تمام ممالک جهان بود. در دوره‌ی مورد نظر، متون دینی و اندرزی و افسانه‌هایی همچون: اوستا، هزار و یکشب، بیدپای و کلیله و دمنه در کانون توجه قرار گرفت.

در مرحله‌ی چهارم، که می‌توان آن را دوره‌ی شناخت و شکوفایی نامید، هم جوامع شناخت بهتری از دنیای ذهنی و روان کودک و نوجوان به دست آورده‌اند و هم زمینه‌ی مساعد برای خلق هرگونه آثار خلاق ادبی مهیا است. در این دوره «فانتزی» و «رمان» همه‌ی متون ادبی اعم از کودک، نوجوان و بزرگسال را متحول نموده است و قدم به جهانی ناشناخته و رای احساسات و درک بشر گذاشته است.

اگرچه ادبیات کودک و نوجوان بسیار دیرتر از ادبیات بزرگسالان پدید آمد و آهنگ رشد آن تا حدودی کندتر از روند رشد ادبیات بزرگسال بود، اما پس از جنگ جهانی دوم توجه‌ای ویژه به زندگی کودک مبذول شد که نشأت گرفته از اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر و در سایه‌ی توجه آگاهانه‌ی روان‌شناسان است، از همین روی امروزه ادبیات کودک و نوجوان در جهان از رشدی نویددهنده برخوردار شده است. هم‌چنین در چند سال اخیر به ادبیات کودک علاقه‌ای روزافزون نشان داده شده و این موضوع در سمینارها و جلساتی که برای این منظور تشکیل می‌شود به خوبی قابل ملاحظه است.

ذهن و شخصیت کودک و نوجوان در پایان هزاره‌ی دوم میلادی چنان پرورده شده و به کمال نزدیک شده که دور از تصور نیست در آینده‌ی نزدیک بتوان برای ادبیات کودک و نوجوان مرحله‌ی پنجمی نیز متصور شد و آن، مرحله‌ی خود شکوفایی ذهن کودک است تا جایی که خود قادر باشد متون ادبی خود را بر اساس آنچه می‌پندارد و آنچه علاقه‌ی خود اوست خلاقانه پدید آورد.

در پژوهش حاضر تلاش شده است تا سیر تاریخ ادبیات کودک و نوجوان در جهان، از عهد باستان تا دوران معاصر، در پنج فصل، بررسی و تحلیل شود. هم چنین سعی شده است تا زندگی‌نامه و آثار نویسندگان و شاعران برجسته‌ی جهان ارائه گردد.